

A Nagy Imre és társai elleni per iratainak feldolgozása és digitalizálása ^[1]

Nagy Imre mártír miniszterelnök és társai perében az ítéletet a Vida Ferenc vezette bíróság 1958. június 15-én mondta ki. A per iratainak digitalizálása 2008-ban megtörtént. A 60. évfordulón a Magyar Nemzeti Levéltár a legnagyobb magyar nyelvű online fotóarchívummal, a *Fortepannal* együttműködésben, a legmodernebb 4K technológiával 111 felvételt digitalizált a per mellékletét képező, 1958-ban készült propagandafilmből. A 70 perces propagandafilmben maradt fenn alig 20 perc abból a több órányi filmfelvételből, amit a per során rögzítettek. A Magyar Nemzeti Levéltár és a Fortepan együttműködésének köszönhetően a fotók ingyenesen elérhetők a Fortepan [honlapján](#) ^[2].

Bevezetés[1]

A magyar történelem bővelkedik az országot vezető államférfiak elleni leszámolásokban, eljárásokban, ítéletekben. Tragikus annak a nemzetnek a sorsa, amelyeknek időről időre át kell élnie, hogy választott vagy kijelölt vezetői gyakorta tévutakra vitték. Még inkább tragikus a nemzet sorsa, ha aztán be kell látnia, hogy valójában azok is rossz irányba kormányozták az országot, akik ítéletet mondtak a korábbi vezetőkről. Minden korábbi századnál ellentmondásosabb ilyen szempontból a 20. század. Az 1900 és 2000 között hivatalt viselő magyar kormány- és államfők közül hosszabb-rövidebb letartóztatást vagy börtönt *Wekerle Sándortól* (1848–1921) kezdve *Kállay Miklóson* (1887–1967), *Tildy Zoltánon* (1889–1961), *Kádár Jánoson* (1912–1989) és *Kállai Gyulán* (1910–1996) keresztül többen is elszenvedtek. Nem is említve azokat az államférfiakat, akiknek kényszerből örökre el kellett hagyniuk hazájukat. Az öngyilkosságot elkövető *Teleki Pálon* (1879–1941) és a szovjetek által elhurcolt, a Butirszkaja nevű moszkvai börtön kórházában 1946. október 6-án elhunyt *Bethlen Istvánon* (1874–1946) kívül *Tisza Istvánt* (1861–1918) fegyveres katonák gyilkolták meg. Három egykori miniszterelnököt a népbíróság mint háborús bűnöst ítélte halálra: *Imrédy Bélát* (1891–1946), *Bárdossy Lászlót* (1890–1946) és *Sztójay Dömét* (1883–1946). A 20. század utolsó kivégzett magyar miniszterelnökét, a kommunista *Nagy Imrét* (1896–1958) saját elvtársai juttatták hóhérkézre.[2]

Fő utca 70-78., tárgyalóterem a katonai bíróság épületében. Nagy Imre vádlott, a Nagy Imre és társai elleni perben. Filmkockák a tárgyaláson készült felvételtől.^[3]

E tanulmány szerzői nem arra vállalkoztak, hogy Nagy Imrével kapcsolatban merőben új dokumentumokkal álljanak a szakma elé, vagy új megközelítésben dolgozzák fel Nagy Imre életét és politikai tevékenységét. Ehhez már eddig is bőséges szakirodalom áll az érdeklődők és a kutatók rendelkezésére.^[3] Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követő időszak története már jól feltárt, de Moszkvából és Belgrádból még bizonyára előkerülhetnek olyan források, amelyek további adalékot szolgáltathatnak az események tisztázásához.^[4]

Az alábbiakban összefoglaljuk azt a történelmi, levéltárosi és informatikai munkát, amely 2008-ban valósult meg a Magyar Országos Levéltár (MOL) és az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárának (ÁBTL) példamutató összefogása eredményeként. A két levéltár bevonta az együttműködésbe az Országos Széchényi Könyvtár Történelmi Interjúk Tárait (OSZK Interjútár) és az IDOM 2000 Konzulens Zrt-t, hogy a Nagy Imre és társai ellen 1958-ban lefolytatott perek iratai alaposabban feltárva és megújítva álljanak a tudományos kutatók rendelkezésére.

Nagy Imre és társai útja a perekig^[5]

Nagy Imre miniszterelnök 1956. november 4-én hajnalban a szovjet támadás megindításáról rádióbeszédben tájékoztatta a hazai és a nemzetközi közvéleményt – „... *Csapataink harcban állnak! A kormány a helyén van...*”^[6] –, majd legközelebbi munkatársaival a jugoszláv követségre menekült és politikai menedéjket kért. Míg nem tisztázott kellőképpen a jugoszláv pártvezetés szerepe. A szovjetek arra akarták felhasználni a jugoszlávokat, hogy a Nagy-kormányt eltávolítsák, amikor a szovjet katonai támadás megindul. Nagy Imre és követői, valamint családtagjaik behívása a jugoszláv követségre *Szántó Zoltán* (korábbi belgrádi, tiranai, párizsi, majd varsói követ) segítségével történt. Szántót november 4-én hajnali egy óra tájban magához hívta *Dalibor Soldatić* követ és tájékoztatta, hogy kormánya menedéjket biztosít a követségen Nagy Imrééknek. Szántó csak reggel öt óra után közölte az üzenetet Nagy Imrével a Parlamentben.^[7]

Fő utca 70-78., tárgyalóterem a katonai bíróság épületében. Donát Ferenc vádlott, a Nagy Imre és társai elleni perben. Filmkockák a tárgyaláson készült felvételből. ^[4]

A jugoszláv követségre menekült Nagy Imrén kívül felesége, leánya, veje, *Jánosi Ferenc*^[8] és két unokája. A miniszterelnök családján kívül ugyancsak a követségre menekültek közelebbi rokonaikkal, feleségeikkel és gyermekeikkel Szántó Zoltán,^[9] *Vas Zoltán* (október 27-től a közellátási kormánybizottság elnöke), *Lukács György* (október 27-től népművelésügyi miniszter), *Losonczy Géza* (október 30-tól államminiszter, a sajtó- és propagandaügyek felelőse), *Donát Ferenc* (a mezőgazdasági kérdések szakértője, 1956. november 1-től az MSZMP Intéző Bizottságának tagja és titkára), *Tánczos Gábor* (a Petőfi Kör főtítkára), *Rajk Júlia* (a kivégzett Rajk László özvegye), *Haraszi Sándor* (a Magyar Újságíró Szövetség elnöke, október 31-től a *Népszabadság* főszerkesztője), *Szilágyi József* (a forradalom alatt a rendőrségen *Kopácsi Sándor* mellett dolgozott, majd október 28. után, többekkel Nagy Imre titkárságát vezette), *Ujhelyi Szilárd* (a Filmhivatal elnöke), *Fazekas György* (újságíró, a Nemzetőrség egyik megszervezője, október 23-tól Nagy Imre közvetlen munkatársa) – a férfiakon kívül 15 asszony és 17 gyermek, összesen 43 személy. A november 1-jén alakult új kommunista párt, a Magyar Szocialista Munkáspárt Intéző Bizottsága hét tagjából öt (Nagy Imre, Szántó Zoltán, Lukács György, Losonczy Géza és Donát Ferenc) a jugoszláv követség épületében tartózkodtak. Az MSZMP IB hatodik tagját, *Kopácsi Sándor* ezredest, a Nemzetőrség helyettes parancsnokát, Budapest rendőrfőkapitányát feleségével együtt a szovjet katonák tartóztatták le november 5-én. A pártvezetés hetedik tagja nem tartott társaival. Kádár János szovjet támogatással új kormányt alakított, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt.

Fő utca 70-78., tárgyalóterem a katonai bíróság épületében. Jánosi Ferenc vádlott, a Nagy Imre és társai elleni perben. Filmkockák a tárgyaláson készült felvételtől. ^[9]

1956. november 22-én a Kádár-kormány ígéretében bízva, Nagy Imre és társai lemondtak a menedékjogról, és elhagyták a jugoszláv követséget. A szovjet alakulatok azonnal őrizetbe vették, és november 23-án repülőgépen Bukarestbe, majd onnan a mintegy 40 km-re lévő snagovi tó partján lévő kormányzati üdülőtelepre deportálták őket.

1957. január 25-én az MSZMP Intéző Bizottsága Romániába küldte *Kállai Gyulát*, hogy tájékozódjon a „snagovi magyarok” helyzetéről, álláspontjukról. Kállai az Intéző Bizottság január 29-i ülésén számolt be újtjáról: *„Nagy Imre[vel], Jánosival kapcsolatban, akik az egész ellenforradalom szervezésében, vezetésében és eszmei irányításában komoly szerepet játszottak, később esetleg meg kell nézni, nem kellene-e bírósághoz fordulni. Ezt a csoportot véleményem szerint a pártba nem szabad visszaengedni, mert ezek a párttól idegen, ellenséges fedőszervek[nek] lennének szócsövei.”* Az Intéző Bizottság határozata kimondta: *„Szükséges a Nagy Imre csoport októberi-novemberi tevékenységére vonatkozó tényanyagot összegyűjteni. (Visszaemlékezések, ellenforradalmárok vallomásai, kormányülések jegyzőkönyvei stb.) Megfelelő összeállítás után ez alapot nyújthat a párttagság és a közvélemény helyes tájékoztatására. Felelős: Kádár elvtárs.”* ^[10]

Dokumentálhatóan ezen a pártvezetőségi ülésen hangzott el első alkalommal, hogy Nagy Imrét bíróság elé kellene állítani. A gondolat azonban nem valószínű, hogy Kállai Gyulától származik, sokkal inkább hihető, hogy Kádár János vagy a magyar kommunista párt legszűkebb vezetésének a szovjetekkel egyeztetett álláspontját tükrözi.

Fő utca 70-78., tárgyalóterem a katonai bíróság épületében. Gimes Miklós vádlott, a Nagy Imre és társai elleni perben. Filmkockák a tárgyaláson készült felvételtől. ^[6]

1957. március 27–29. között Kádár János Moszkvában az SZKP vezetőivel megállapodott Nagy Imre bíróság elé állításáról. Ennek következtében fogadott el Kádár János javaslatára az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága április elején egy határozatot Nagy Imre és társai őrizetbe vételéről és a büntetőeljárás megindításáról. [11] A Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztályának Vizsgálati Osztálya azonnal elrendelte Nagy Imre és társai esetében a nyomozás megkezdését és az előzetes letartóztatásokat Snagovban. [12] Donáth Ferencet április 8-án, Losonczy Gézá 11-én vették őrizetbe. Nagy Imrét, Haraszti Sándort, Jánosi Ferencet és *Vásárhelyi Miklóst* [13] április 14-én tartóztatták le. Három nap múlva, április 17-én megbilincselve, bekötött szemmel repülőgépre ültették őket, és a már március 19-én letartóztatott Fazekas Györggyel együtt titokban hazaszállították a Gyorskocsi utcai állambiztonsági börtönbe. Az akciót végrehajtó „különrészleg” vezetője *Rajnai Sándor* [14] rendőr ezredes volt, a vizsgálat irányítója pedig *Szalma József* [15] alezredes. A Romániából hazahozott foglyok ügyébe bekapcsolták a már szintén letartóztatásban lévő *Maléter Pált* [16] és Kopácsi Sándort, valamint a forradalom utáni értelmiségi ellenállás egyik vezetőjét, *Gimes Miklóst* [17] és a viszonylag későn, csak májusban letartóztatott Tildy Zoltánt (1956. október 27-től Nagy Imre kormányának tagja). 1957 nyarára valamennyi potenciális vádlott letartóztatásban volt már, és kialakulni látszott a koncepció is. Júniusban Kádár János és *Biszku Béla* [18] belügyminiszter titokban Moszkvába utazott, ahol a legmagasabb szinten megvitaták a Nagy Imre-perrel kapcsolatos kérdéseket. [19] Augusztusban Biszku ismét Moszkvában járt, és ekkor már magával vitte a Belügyminisztérium által összeállított vádiratot is. A felelős szovjet vezetők [20] egyetértése alapján lényegében minden készen állt a per megrendezéséhez, a szovjetek mégis halasztást kértek az 1957 novemberére tervezett moszkvai kommunista csúcstalálkozó miatt. [21] A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága december 16-án határozott a KB zárt ülésének összehívásáról. [22] Ennek következtében a Központi Bizottság a december 21-i ülésén [23] úgy határozott, hogy „szabad folyást kell engedni a törvényes eljárásnak” Nagy Imre és társai ügyében. [24] Ugyanitt elrendelték az ügy teljes titkosságát az eljárás egész tartamára. Kimondták, hogy a zárt eljárásról csak annak lefolytatása után lehet majd igazságügyi-minisztériumi közleményt nyilvánosságra hozni.

Fő utca 70-78., tárgyalóterem a katonai bíróság épületében. Kopácsi Sándor vádlott, a Nagy Imre és társai elleni perben. Filmkockák a tárgyaláson készült felvételtől. ^[7]

1958. február 5-én Budapesten a Fő utcai katonai bíróság épülettömbjében, de annak a Gyorskocsi utcai felében, az állambiztonsági börtön erre a célra átalakított kultúrtermében a Legfelsőbb Bíróság *dr. Radó Zoltán*^[25] által vezetett Népbírószági Tanácsa előtt megkezdődött a Nagy Imre-per. A vádlottak Nagy Imre, Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Tildy Zoltán, Maléter Pál, Kopácsi Sándor, [Király Béla],^[26] Szilágyi József, Jánosi Ferenc és Vásárhelyi Miklós voltak. Losonczy Gézára a Nagy Imre és társai perben eredendően a másodrendű vádlott szerepét osztották volna, de 1957. december 21-én máig tisztázatlan körülmények között meghalt a vizsgálati fogságban.^[27] A „Nagy-csoport” többi tagjának külön pereket rendeztek. Haraszi Sándort, Tánczos Gábort és Fazekas György újságíró-tették egy perbe, ^[28] bár tevékenységük nem kapcsolódott össze. További pereket is lefolytattak a Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsa előtt. *Déry Tibor*t három író-társával már 1957. november 13-án elítélték.^[29] *Ádám György*t és társait 1958. július 4-én ítélték el.^[30] Az ő perében volt vádlott *Bohó Róbert* is, akit június 11-én a Nagy Imre-perben tanúként is meghallgattak. *Bibó Istvánt* és társait (*Göncz Árpádot* és *Regéczy Nagy Lászlót*) 1958. augusztus 2-án ítélték el.^[31] Regéczy Nagy Lászlót ugyancsak június 11-én hallgatták ki a Nagy Imre-perben.

Fő utca 70-78., tárgyalóterem a katonai bíróság épületében. Maléter Pál vádlott, a Nagy Imre és társai elleni perben. Filmkockak a tárgyaláson készült felvételből. ^[8]

Az MSZMP PB 1958. február 5-én – már az első tárgyalási napon – határozatot hozott a per elhalasztásáról. ^[32] A pert valójában Moszkvából állították le, az esedékes nagyhatalmi csúcstalálkozó és – *Palmiro Togliatti*, az Olasz Kommunista Párt főtitkára kérésére – az olaszországi választások miatt. ^[33]

A tárgyalást a PB-határozat értelmében február 6-án, a vádlottak meghallgatásának befejezése után félbeszakították, és bizonyíték-kiegészítés címén elnapolták: „... a *Politikai Bizottság célszerűnek tartja a pert – bizonyos kiegészítés indoklással – felfüggeszteni, illetve néhány hónapra elhalasztani.*” ^[34] Az iratból kiderül, hogy még meg sem kezdődött a per, a halasztásról máris döntöttek. 1956 „foklórjához” tartozik, hogy a tanácsvezető bírót, Radó Zoltánt a vádlottakkal szemben tanúsított emberséges magatartása miatt váltották le. Az is elterjedt, hogy váratlan betegsége miatt kellett félbeszakítani az eljárást. ^[35] Radó, már több halálos ítélettel a háta mögött, választékosabb modorából adódóan, *Vida Ferenc*hez, ^[36] a következő szakasz tanácsvezető bírájához képest, valóban jóindulatú bírónak tűnhetett, de a tárgyalás során rögzített szó szerinti jegyzőkönyvek és a hangfelvételek is egyértelműen igazolják, hogy csak a hangnem volt más, hiszen Radó is készségesen végrehajtotta, mint korábban is mindig, mindazt, amit „megbízói” elvártak egy vérbírótól.

Nemcsak a bíró személye miatt érdekes a bíróság összetétele, hanem a Népbírói Tanács más tagja is említést érdemel. *Lakatos Péterné* 1945-ben lépett be a kommunista pártba, Tolna megyében járási agit-propos volt 1948-ig, majd a Budapesti Pártbizottság függetlenített agit-prop előadója lett. Két éves pártiskolát is elvégzett. Férje 1956. október 30-án, a budapesti párt ház ostrománál tűzharcbn elesett. Lakatosnénak, aki szintén az épületben tartózkodott, sikerült a lakására menekülnie. A felkelők több alkalommal is megfenyegették, lakását is kirabolták. ^[37] Lakatosné a személyes érintettség okán alkalmatlan volt a népbírói tagságra.

A Nagy Imre és társai elleni eljárás a „kényszerszünet” után négy hónap múlva folytatódott. Időközben leválasztották a VIII. rendű vádlottat, a szókimondó Szilágyi Józsefet, aki már a pert megelőző vizsgálati szakaszban is határozottan védte az igazát, a nyomozók kérdéseire megtagadta a választ, még éhségsztrájkot is folytatott. A per megkezdésekor minden együttműködést megtagadott. A Legfelsőbb Bíróság Népbírói Tanácsa Vida Ferenc elnökletével az 1958. április 16-án, 17-én, 18-án és 22-én lefolytatott eljárásban Szilágyi Józsefet szervezkedés vádjával halálra ítélte. Április 24-én kivégezték.

Az áprilisi per során többször is előfordult, hogy a tanácsvezető Vida Ferenc és a Nagy Imre-per nyolcadrendű vádlottja, Szilágyi József hangosan, egymás szavába vágva, kiabálva vitatkoztak, a tanácselnök pedig beszéd közben ütemesen verte az asztalt. Néhány idézet illusztrációként a per hangnemére:

„*Szilágyi: Én úgy tudom az én jogi tanulmányaimból, hogy bizonyos cselekményeket közösen elkövető embereket, ha azok a büntethetőséget kizáró okok valamelyike alá nem esnek, nyilván felelősségre kell vonni, és nem a hatalmi helyzet dönti el azt, hogy egyesek ezek közül vádlottakként, mások ezek közül bírálként szerepeljenek, vagy vádlóként.*”

Vida Ferenc: Ebben téved! Először is, hát Ön rosszul tudja, ezt rosszul tudja.”

[...]

„Vida Ferenc: *Én elmagyaráztam Önnek már azt, hogy magyar bíróság éppúgy, mint ahogy az amerikai, angol, francia, német, Szovjetunióban a bíróságok, [1] minden országban a bíróságok államellenes bűncselekmény miatt, vádirat alapján azon az alapon indíthatnak bírói eljárást, hogy vádat emelt az ügyész. Ön tudja, hogy Ön ellen vádat emelt. Az a kérdés a bíróságot nem érdekelheti, hogy Önnek mi a véleménye azokról, akik ellen nem emeltek vádat.*

Szilágyi: *Ezek szerint az ügyész az élet és halál ura, mert azzal, hogy emel-e vagy nem emel vádat, eldönti, hogy egyeseket a vádlottak padjára ültet, másokat pedig vádlókká tesz.* [38]

Továbbá:

„Vida Ferenc: *Itt azt, hogy mi a tisztességes hang és mi tiszteletlen hang, én határozom meg! És hogyha Ön nem tud rendesen viselkedni, tisztességesen viselkedni, megtanítom! Értse meg végre!*

Szilágyi: *Ha a tisztesség Ön szerint azt jelenti, hogy hunyáskodjak meg, és ne mondjam meg az igazat, tessék, tanítson meg!* [39]

A Nagy Imre és társai elleni per elnapolása alkalmat adott a végső részletek és az ítéletek eldöntésére. A magyar kommunista pártvezetés a per júniusi tárgyalási szakasza előtt utolsó alkalommal 1958. június 6-án foglalkozott a Nagy Imre és társai elleni perrel: „A Központi Bizottság megállapítja, hogy a Népköztársaság törvényes rendjének megdöntésében bűnös, különleges ellenforradalmi csoporttal szemben szabad folyást kell engedni a törvényes eljárásnak.” [40]

Nagy Imre és társai pere 1958. június 9. és 15. között folytatódott a Fő utcában, ugyanabban a tárgyalóteremben, ahol a Szilágyi-pert lefolytatták a Legfelsőbb Bíróság dr. Vida Ferenc vezette Népbírói Tanácsa előtt. Június 15-én Nagy Imrét halálra és teljes vagyonelkobzásra, Donáth Ferencet 12 évi börtönre, Gimes Miklóst halálra, Tildy Zoltánt hatévi börtönre, Maléter Pált halálra, Kopácsi Sándort életfogytiglani börtönre, Jánosi Ferencet nyolcévi, Vásárhelyi Miklóst ötévi börtönre ítélték. [41]

Fő utca 70-78., tárgyalóterem a katonai bíróság épületében. Tildy Zoltán vádlott, a Nagy Imre és társai elleni perben. Filmkockák a tárgyaláson készült felvételtől.

Másnap hajnalban a budapesti Gyűjtőfogház udvarán végrehajtották az ítéleteket. A holttesteket koporsóba tették, és a budapesti Országos Börtön sétálóudvarán elásták. A betemetett, jeltelen sírra ócska bútorokat, kacatokat szórtak. 1961. február 24-én titokban kiásták a koporsókat, és átvitték a Rákoskeresztúri Újköztemető 301-es parcellájába, ahol hamis nevek alatt (Nagy Imrét „Borbíró Piroska” néven) jeltelen sírba ismét elásták. 1989. június 16-án a budapesti Hősök terén kétszázezernyi tömeg adta meg a végtisztességet Nagy Imrének és társainak, ez egyben az egypártrendszer erkölcsi bukását is szimbolizálta. Az újratemetés előtt

három nappal, 1989. június 13-án az MSZMP tárgyalóasztalhoz ült az ellenzéki pártokkal. Nagy Imréné újratemetése után három héttel, 1989. július 6-án meghalt Kádár János. Azon a napon, amikor a Legfelsőbb Bíróság megsemmisítette Vida Ferenc ítéletét, és büntelenekeknek jelentette ki Nagy Imrét és társait.

A Nagy Imre és társai ügyére vonatkozó iratok a levéltárakban

Nagy Imre és társainak az 1956-os forradalom és szabadságharcra kapcsolatos, valamint az 1958. évi politikai perekre vonatkozó iratanyaga részben az 1956-os eseményekkel egy időben, majd a snagovi fogság idején, illetve a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgálati Osztályán (BM II/8. osztály), továbbá a Legfelsőbb Bíróság Népbírói Tanácsán keletkezett. Az iratokat 1958 és 1989 között a BM Irattárában őrizték, ahonnan a dokumentumok csekély kivétellel 1989 első hónapjaiban a Legfőbb Ügyészségre, majd a Legfelsőbb Bíróságra kerültek át.

A Legfelsőbb Bíróság Markó utcai épületében, a Büntető Kollégium pánccelszékében tárolt iratok rendezését és jegyzékelését 1990. február 26 – április 4. között *Réfi Oszkó Magdolna*, az Új Magyar Központi Levéltár (ÚMKL) levéltárosa a helyszínen végezte el. Az általa készített jelentés^[42] szerint az iratok évköre 1956–1958, terjedelme 4,11 iratfolyóméter volt (3,37 ífm papíralapú irat, továbbá 74 db orsós magnószalag, 52 db magnókazetta és négy doboz 35 mm-es fényhangos pozitív filmkópia). Réfi Oszkó Magdolna elkészítette a 18 oldal terjedelmű *Átadás-átvételi jegyzéket* is, amely tartalmazta az iratanyag áttekintő felsorolását. A jegyzéket elhelyezték a fondoszióban is, de fellelhető a Magyar Országos Levéltár által megőrzött Új Magyar Központi Levéltár fondjában is.^[43] Az *Átadás-átvételi jegyzék* aláírása és az iratok levéltári beszállítása 1990. április 9-én, az első szabad választások másnapján történt. A köteteket a Belügyminisztériumban érvényes eljárás alapján naprakészen, folyamatosan „életben tartották”. A névmutatókban jelölték a nyilvántartásba vételt vagy törlést, az elhalálozást, a tartalomjegyzékekben az iratok kiemelését, a kötetek végén a betekintéseket, esetleges másolatok készítését. Az iratok első rendezésére az ügy nyomozati és vizsgálati szakaszának lezárását követően 1957-ben, majd a tárgyalás után 1958-ban kerülhetett sor. Ekkor illesztették a kötetekhez a részletes tartalomjegyzéket. 1960-ban egy újrendezés és átrendezés során a dossziékat névmutatóval egészítették ki. 1972-ben egy újabb rendezés következett, ekkor a kötetek bal felső sarkára „Tárgykörbe sorolva” feliratú bélyegzőnyomat került, és valószínű, hogy ekkor egyesítették a sorozatokat, újrászámozva a köteteket. Együttal a kötetek bal alsó szélére, vastag fekete tussal felírták az új jelzetet is: V–150000.

A kötetekből gyakran emeltek ki iratokat, ha azokra valamely más eljárásnál szükség volt. Ezek kerültek később az ÁBTL-be, mindösszesen közel 2000 oldal irat. Maradtak elvélve őrjegyek is a dossziékban, ezekről csak az állítható biztonsággal, hogy a kiemelések a Belügyminisztériumban történtek még 1989 előtt. A kiemelt iratok között elsősorban hálózati, figyelési, vizsgálati, telefonellenőrzési anyagok, összefoglaló jelentések és priuszlapok vannak. Az 1958. áprilisi Szilágyi-per anyagaait lényegében együtt tartották a Nagy Imre és társai ellenes eljárás anyagaival, bár a Szilágyi-per önálló lajstromszámot is kapott (0014/1958). Valószínűleg már a Belügyminisztériumban elkerülték a hangfelvételek a Nagy Imre-per mellől, mert a Szilágyi-per hangzóanyaga később az ÁBTL-be került. Ebből a tényből arra lehet következtetni, hogy a BM 1989-ben ezeket a felvételeket nem adta át a Legfőbb Ügyészségnek, illetve a Legfelsőbb Bíróságnak, mert akkor az illetékeség okán az Új Magyar Központi Levéltárba kellett volna kerülniük a szalagoknak. A Szilágyi-per iratanyaga ugyanakkor az ÚMKL-be került, abból az ÁBTL csak szórványokat őriz.

Az iratanyag operatív, vizsgálati, és bírósági iratokat tartalmaz dossziékba fűzve, amelyeket köteteknek neveztek.

Az „operatív iratok” sorozata (1,12 ífm) 35 kötetből áll. Ezekben helyezték el az egyes személyekre vonatkozó nyomozati anyagokat, a házkutatások jegyzőkönyveit, kiértékelésüket, a lefoglalt dokumentumokat, főleg Nagy Imre írásait, beszédeinek kéziratát. Itt található két vádirat is, amelyek közül a hosszabbat (65 oldal) a BM II/8. osztálya készítette elő. Ebből szerkesztették – gyakran szó szerinti átvétellel – a Legfőbb Ügyészség rövidebb, 32 oldalas vádiratát.

Bár nem illenek a sorozatba, részben mégis lerakták ezekben a dossziékban is a bírósági tárgyalások írásos anyagát, például az ítéleti példányokból és az ítélet-végrehajtásra vonatkozó iratokból is kerültek be iratok a kötetekbe.

A „vizsgálati iratok” sorozata (1,37 ífm) 39 kötetből áll, egy kötet az ÁBTL-ben található. Hasonlóan az operatív iratokhoz, az iratképző itt is a BM II/8. osztálya volt.

A kötetek nagyobb részben a kihallgatási, tanúvallomási, felismerési és szembesítési jegyzőkönyveket tartalmazták. Eredetileg itt helyezték el Nagy Imre *Gondolatok, emlékezések. Snagov, 1956–1957* című munkájának kéziratát és fotókópiáját is. A „snagovi napló” utólete az iratok között található őrjegyek és feljegyzések alapján rekonstruálható. Az iratok Nagy Imre snagovi letartóztatása és Magyarországra történt visszahurcolása során kerültek a belügyi szervek kezére. Egy 1957. szeptember 6-i feljegyzés szerint a 618 oldalas kéziratról fotómásolatot készítettek, amit a kéziratral együtt a „vizsgálati iratok” IV–VI. kötetében helyeztek el. 1960-ban az iratokat (egy kézzel írt példányt, egy gépelte példányt és egy fotókópiás példányt) a BM vezetői számára kiemelték, és csak 1966-ban kerültek vissza. Ezeket később nem eredeti helyükre, a „vizsgálati iratok” közé, hanem a „bírósági iratok” közé sorolták be. 1989. május 30-án Nyíri Sándor, a Legfőbb Ügyész helyettese, Nagy Erzsébet felhatalmazásával a naplót kiemelte a dossziéból és őrzésre átvette.^[44]

Ugyanebben az időben zajlott a Nagy Imre-per semmisségi eljárása, amelynek eredményét 1989. július 6-án hirdette ki a Legfelsőbb Bíróság, azon a napon, amikor meghalt Kádár János. Ezen eljárás közben kerültek a Magyar Televízióhoz és a Magyar Rádióhoz Nagy Imre hangszalagon rögzített utolsó szavai, amelyeket az újratemetés előestéjén, június 15-én a rádió és a televízió rendkívüli műsorban sugárzott. Ugyanekkor másolták illetéktelen kezek a perrel foglalkozó 70 perces propagandafilmmé BETA SP elektronikus adássalagra is. A televízió akkori vezetőinek, vagy a politikai vezetőknek a tervei szerint Nagy Imre és társai temetésének előestéjén rendkívüli adásban sugározták volna a filmet. A goebbelsi módszerrel összeállított film műsorra tűzésétől azt remélték, hogy lejárta mindazokat, akik az 1958. június 15-i tárgyaláson az életükért küzdöttek. A Történelmi Igazságtétel Bizottság tagjai a film megtekintése után elélték, hogy ne tűzzék azt műsorra. A történethez hozzátartozik, hogy számtalan „kalózkópia” készült a filmről, több helyen nyilvánosan, jogszerűtlenül, azóta is vetítik az illetékes iratörző hely, a Magyar Országos Levéltár hozzáférése nélkül. A 2008. évi projekt során a 70 perces, 35 mm-es pozitív kópia is megújult. A HD technikával történő digitalizálásáért köszönet a Magyar Filmlabornak! A velük kötött megállapodás értelmében hamarosan ismét megújul a felvétel a legkorszerűbb 4K technológiával.

Ugyancsak a „vizsgálati iratok” dossziéiba kerültek azok a korabeli újságcikkek és egyéb dokumentumok eredeti példányai és fotókópiái, amelyeket a nyomozati munka során akartak felhasználni.

A „bírósági iratok” mennyisége 1,62 ífm, ebből azonban csak 0,87 ífm a papíralapú irat, a többi eredeti hangszalag, illetve később átmásolt magnókazetta és 35 mm fényhangos pozitív film. Az iratképző ebben az esetben a Legfelsőbb Bíróság Népbírói Tanácsa volt.

Az iratanyag gerincét a vádirat, az 1958. február 5–6-i és a június 9–15-e közötti tárgyalási napokon felvett hangszalagok, továbbá az ezek alapján készített, részben szó szerinti, részben szerkesztett – a tanácsvezető bíró által diktált – jegyzőkönyvek alkotják. Az orsós magnószalagról egykor legpélt jegyzőkönyvek hiányosak (hiányoznak például teljes tanúvallomások vagy a június 14-i védőbeszéd), és gyakran nem szó szerint, hanem jegyzőkönyvszerűen, összefoglalva írták le az elhangzottakat. Az iratok között elkülönítetten található Szilágyi József ügye: Szilágyi József sajtókezű feljegyzései, 1958. április 16–18-i tárgyalásának anyaga, az ítélet, és az annak végrehajtására vonatkozó iratok.

A Magyar Országos Levéltár a Nagy Imre és társai-per iratainak digitalizálása előtt hivatalosan megkeresett minden olyan lehetséges iratörzőt (Legfelsőbb Bíróság, Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár), ahol esetleg lappanghatnak még iratszórványok a perrel kapcsolatban. A levéltár nemleges választ kapott az érdeklődésére.

Az iratanyag digitalizálásának előzményei

A MOL elsőként kezdte meg értékes iratanyagainak digitalizálását.^[45] A kezdeti célt nemcsak állományvédelmi szempontok indokolták, hanem a kutatók igényei is. Mivel a korábban megjelent CD- és DVD-ROM-ok csak korlátozottan és viszonylag drágán voltak hozzáférhetőek, a levéltár vezetői alternatív megoldásokban is gondolkodtak. A MOL 2003 nyarától kezdett hozzá egyes modern kori iratainak tömeges digitalizálásához, viszonylag csekély pályázati összegek és a belső pénzügyi lehetőségek felhasználásával. 2004-ben elkészült a Magyar Szocialista Munkáspárt vezető szervei iratainak digitalizálása, majd folytatódott a munka a Magyar Dolgozók Pártja vezető szervei 1948 és 1953 közötti jegyzőkönyveivel.^[46] Az elektronikusan is rendelkezésre álló adatok köre a Magyar Nemzeti Levéltárban folyamatosan növekszik^[47].

A Nagy Imre és társai elleni eljárás iratainak digitalizálása

A MOL és az IDOM 2000 Konzulens Zrt. között évek óta tartó eredményes együttműködés, a magas színvonalú teljesítés és megbízhatóság alapján a levéltár 2007 végén egyzetéseket kezdeményezett az informatikai céggel a Nagy Imre-per papíralapú iratainak digitalizálásáról és az elektronikus adatok beillesztéséről a levéltár tulajdonát képező Digitarchiv alkalmazásba. Az IDOM munkatársai alaposan felmérték az iratokat, a levéltár meghatározta a digitalizálás során követendő állományvédelmi szempontokat. A MOL Hess András téri épületébe egy erre a célra kijelölt üres helyiségbe a cég 2008 januárjában kitélepített egy *Bookeye Colorsystem A/2* típusú *Imageware* gyártású könyvszkennert egy vezető munkatárssal és két felvételezővel. A vállalkozó a munkát állandó levéltári felügyelet mellett

végezte, aminek nemcsak állományvédelmi oka volt, hanem a munkát felügyelő referens azonnal ellenőrizte is a felvételt, és szükség esetén (összekeveredett, hiányzó oldalszámzás, stb.) azonnal segíteni tudott. A felvételek 300 dpi felbontásban, *true color* színméllységgel (16,7 millió szín) JPEG fileformátumban készültek. A vállalkozó a feldolgozást egy – a digitalizálás támogatására – általa készített célszoftver segítségével hajtotta végre. A célszoftver és a feldolgozás munkafolyamatába épített soklépcsős minőségbiztosítási módszerek tették lehetővé az iratanyag teljes körű feldolgozását. Az eljárások magukban foglaltak automatikus ellenőrzési lépéseket (file nagyság, geometriai méret, előzetes felmérési adatbázisnak történő megfelelés, helyes képsorrend, helyes oldalszámzásai sorrend, teljesség és duplikátum kontroll), ugyanakkor a teljes digitalizált állomány minden egyes felvételének kétszintű manuális ellenőrzését is (első alkalommal a vállalkozó, majd a MOL munkatársa által). A mintegy 27 ezer oldal terjedelmű, papíralapú iratanyagban egyes anyagrészeket automatikus karakterfelismerés – OCR – technológiával is fel kellett dolgozni, ugyanis a bírósági iratok közt fennmaradt néhány szó szerinti és szerkesztett tárgyalási jegyzőkönyv is. Mivel a hangzó anyag digitalizálásával együtt rögzíteni akartuk az elhangzott szöveg ellenőrzött, hiteles leiratát is, a korabeli, szó szerinti és szerkesztett jegyzőkönyvek nagymértékben segítettek az Interjútar munkatársait az adatrögzítésben. A digitalizálással párhuzamosan az iratanyaghoz tartozó, a MOL munkatársai által készített elektronikus segédletek (névmutatók, tartalomjegyzékek) és az OSZK Történeti Interjútar Tárának munkatársai által digitalizált hanganyag feldolgozását is elvégezte az IDOM 2000 Konzulens Zrt. A cég által a MOL számára korábban kifejlesztett adatbázisban, a Digitarchiv alkalmazásban a hangzó anyag együtt jelenik meg az iratanyaggal.

Az előzetes egyeztetéseket és megbeszéléseket követő megállapodás aláírása után, 2007. október 26-án adta át a MOL a Nagy Imre és társai elleni perhez tartozó, nem papíralapú iratait digitalizálásra az Országos Széchényi Könyvtár Történeti Interjútar Tárának: 74 db orsós hangszalagot, 60 db magnókazettát (52 db, arab számmal számozott, plusz nyolc db, betűvel jelölt kazetta, amelyek a február 5-i hangfelvétel másolatát tartalmazzák), négy db 35 mm-es fekete-fehér filmtekercset, amely egy 70 perces, 1958-ban készült propaganda-filmet tartalmaz a per részleteivel, továbbá a film másolatát tartalmazó BETA SP, illetve 3 db VHS kazettát.

Az 1958. február 5-én megkezdett zárt tárgyalásról négy orsós magnetofonnal hangfelvételt készítettek.

A per 1958. júniusi folytatásáról készített filmfelvételek és a tanúvallomások alapján arra következtetünk, hogy a hangfelvételi eszközök a tárgyalóteremmel szomszédos helyiségben voltak elhelyezve a kezelő személyzettel együtt. Női alkalmazottak mondták rá a felvétel dátumát és a szalag oldalszámát a felvételi tekercsekre.

Az 1958. február 5-ei tárgyalási napról készült felvételeket az akkor korszerűnek számító, nyugati gyártmányú (SCOTCH) orsós szalagokra rögzítették. Két-két példányban – 8–8 tekercs – őrizték meg az 5-ei tárgyalási anyagot. Az „A” és „B” példány két eltérő eredeti felvétel, ugyanis a szalagok kezdési felvételi anyaga és az utolsó percek felvételi anyaga nem azonos, tehát azok nem lehetnek egymás másolatai. Az 1958. február 6-i tárgyalásról ugyanakkor nem maradt fenn hangfelvétel. Az iratok alapján világos, hogy rögzítették az elhangzottakat, mert a dokumentumok közt megtalálható a magnóleirat 1958-ból. Ezek a tekercsek azonban már az 1990-es levéltári átadás-átvételi jegyzéken sem szerepelnek. Valószínűleg 1961-ben, egyéb audiovizuális dokumentumokkal együtt, tévedésből semmisítették meg a február 6-i szalagokat, és hagyták meg duplán az előző napi felvételeket.

Február 5-éről a hangszalag minősége viszonylag jó állapotban maradt fenn az elmúlt fél évszázad alatt.

Az eredeti felvétel minőségét erősen befolyásolta, hogy a terem lényegében alkalmatlan volt jó minőségű hangfelvétel készítésére. A rossz akusztika, a mikrofonok helytelen elhelyezése és a vádlottak távolsága a mikrofontól időnként alig érthetővé teszik a beszédhangot. Ezen csak mérsékelten tudtak javítani a Történeti Interjútar Tára munkatársai, mert a terem visszhangját semmilyen technikával nem lehet megszüntetni. Korrekcióval ki tudták szűrni a mélyfrekvenciájú zajt (köznyelven „brummot”, „búgást”), valamint azokat a kábelcsatlakozási hibákból adódó recsegéseket, amelyek kiszűrése nem befolyásolja a kihallgatás folyamatának követését.

A magnetofonok mechanikai tökéletlensége miatt a szalag eleje és vége között sebességkülönbség lépett fel, és ez a beszédhang magassága-mélysége közötti viszonyt jelentősen változtatja. Ezt egy programmal a lehetőségekhez képest ki lehetett egyenlíteni. Az egyes szalagoldalak felvételi volumen-beállításának különbözősége, és ezt is utólag kellett korrigálni, ami azonban azzal jár együtt, hogy a hangrögzítéskor alacsony szintre beállított felvétel alapja is megnőtt.

Egyáltalán nem lehetett korrigálni több szalagoldalon a „túlvezérelt” felvételeket.

Február 5-én nem készült hangos filmfelvétel a tárgyalásról, de az első tekercs 16. percében jól lehet hallani egy híradós forgatócsoport elhelyezkedését és az úgynevezett „néma gép” (valójában elég hangosan működő kamera) egy percig tartó berregését. A későbbiek folyamán további két-három percre újból elindították kamerájukat a terembe bebocsátott filmesek. Az ekkor forgatott filmanyag sajnos nem került elő.

A Nagy Imre-per VIII. rendű vádlottjának, Szilágyi Józsefnek az 1958. április 16-án, 17-én, 18-án és 22-én lezajlott peréről is készült hangfelvétel. Ez az anyag az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárából került elő. Összesen 17, nyugati gyártmányú tekercs (SCOTCH). A tekercsek átlag 30 percesek, és viszonylag jó minőségben maradtak fenn. Mivel az 1958. februári Nagy Imre-per, az áprilisi Szilágyi-per és a júniusi Nagy Imre-per szerves egészet alkot, egy iktatószámra tartották nyilván, a három tárgyalási anyagot digitálisan együtt lehet kezelni, és ezzel legalább virtuálisan egyesül a Nagy Imre-per audiovizuális anyaga. A június 9–15-i tárgyalási szakasz hanganyaga már magyar gyártmányú (OZAFON) szalagra készült, amelynek minősége a gyártás pillanatában is gyenge volt. Ezen az anyagon tapasztalható leginkább az elmúlt 50 év romlása, valamint az elmúlt 50 évben a nem megfelelő lejátszó készülékek használatából következő állagromlás. Az természetesen óhatatlanul is előfordulhat, hogy a hangszalagok lehallgatásukkor néha elszakadnak, az viszont nagy mértékű szakszerűtlenségre vall, hogy a ragasztást, amelyet ilyenkor mindig a hordozó felületen kellene elvégezni, az emulziós oldalon találták az Interjútar munkatársai. Ezek a hibák már korrigálhatatlanok. Az OZAFON szalagokat igen sokszor csak úgy sikerült digitalizálni, hogy egy puha textillel a lejátszófejhez szorították a szakemberek a szalagot.

A szemtanúk (Regéczy-Nagy László, Bohó Róbert) a perrel történt beszélgetések során elmondták, hogy a felvezetéskor látták, miszerint a tárgyalóteremből kábelek tömege futott ki az ajtón a folyosón keresztül a tárgyalóterem melletti helyiségbe. A szemtanúk valószínűleg a hangkábeleket és a világításához szükséges kábeleket látták. A szemtanúk visszaemlékezéseik során ugyanarról a teremről beszéltek, amelyekben az 1958. júniusi tárgyalási szakaszban a filmfelvételek is készültek. Megemlítették azt is, hogy későbbi tárgyalásaik és ítélethirdetéseik is ugyanabban, a valószínűleg kizárólag ezekre átalakított, és egyébként „kulturteremként” használatos helyiségben történtek. A szemtanúkkal végzett bejárások[48] alapján biztosan állítható, hogy nem a Fő utcai katonai börtönben zajlottak a tárgyalások, hanem a Gyorskocsi utcai állambiztonsági börtön harmadik emeletének helyiségében.[49] A júniusi tárgyaláson rögzített filmfelvételen jól látható a „hevenyészetten” összeállított, bútorlemezről és puhafa lécekből készített elnöki, ügyészi, jegyzői, ügyvédi pulpitus (amely a Fő utcai katonai börtön első emeletének tárgyalótermének stílusát idézi, de kezdetlegesen barkácsolt színvonalon). Vásárhelyi Miklós, tizedrendű vádlott 1991-ben – szinte egy időben azzal, hogy az Interjútar munkatársai felvételt készítettek a romhalmaz képét mutató kulturteremről, és a helyiség szerkezete alapján azonosították a Nagy Imre-per helyszínét – visszatért a Fő utcába és a Gyorskocsi utcába, és ugyancsak a kulturtermet jelölte meg a tárgyalás színhelyeként.

[10]

Fő utca 70-78., tárgyalóterem a katonai bíróság épületében. Vásárhelyi Miklós vádlott, a Nagy Imre és társai elleni perben. Filmkockák a tárgyaláson készült felvételből.

A teremben öt mikrofont helyeztek el. Külön mikrofonja volt az elnöknek, továbbá egy különálló kisasztalra a vádlottaknak, külön mikrofonjuk volt a védőknek és az ügyésznek, valamint elhelyeztek a teremben egy régi típusú, álló mikrofont is. Szembesítéskor a kisasztalnál állt a tanú és az álló mikrofon előtt a szembesített vádlott.

Az OSZK Történelmi Interjúk Tára nemcsak a digitalizálást végezte el, hanem a hangzóanyag megújítását is. A teljes szalagos hanganyagot befutóval látták el, mert az idők folyamán a szalag kezdő és befejező méterei leszakadoztak. Ebből kifolyólag – az átfedések ellenére is – néhány alkalommal hiányok keletkeztek, amelyeket minden esetben dokumentáltak. A befutón szerepel a felvétel dátuma és a szalag oldalszáma, így nem fordulhat elő a jövőben az, ami kezdetben nagyon megnehezítette a munkát, vagyis az, hogy a dobozokban elcsereilt hangszalagokat külön munkával kellett beazonosítani.

A digitalizálást az Interjútár az eredeti hangszalagokról végezte. Ezekről már az 1980-as években is készítettek a BM-ben másolatokat hangkazettákra. Ezek oldalai az eltérő szalagsebesség és terjedelem miatt nem felelnek meg az orsós hangszalagok oldalterjedelmének. A magnókazettákat csak a hiányok pótlására használták fel, de állományvédelmi szempontok szerint a kazettákat külön is digitalizálták.

A június 9-i tárgyalás első napján a bíró figyelmeztetette a vádlottakat a zárt tárgyalásra, valamint arra, hogy filmfelvétel készül a tárgyalásról. A filmfelvétel töredéke a már említett propaganda-filmben fennmaradt, részben az ezeken a kockákon megőrzött információkból, részben a hanganyagból következtetünk az alábbiakra.

A tárgyalóteremben, az ügyész pulpitusa mellett állt a hangos film felvevőgép, amellyel a BM-iratokban szereplő 15–16 ezer méternyi, 35 mm-es filmet készítettek. Az operatőrök személye nem azonosítható, az iratokban AULICH János szerepel.^[50] (Az Aulich családból több régi híradófilmes is kikerült. Néhányan közülük Kertire magyarosítottak. Aktív operatőrt 1958 februárjában és júniusában sem Aulich, sem Kerti néven nem sikerült beazonosítani. Az „'56-os folklór” szerint néhány híradófilmes vallja magáról, hogy részt vett az 1958. júniusi filmfelvételeken, ezt azonban hitelt érdemlően nem tudták bizonyítani. Ugyanakkor biztos, hogy több munkatárs, és nem egy operatőr készítette a teljes felvételt.) Téves az is, hogy a tárgyalás egészéről filmfelvétel készült volna, hiszen a BM-iratokban említett 15–16 ezer méternyi film mindösszesen 8–8,5 órás felvételi anyagot jelent, ugyanakkor a teljes egészében fennmaradt hanganyag szerint a bíróság naponta 8–10 órát ülésezett. Megállapítható, hogy június 9. és 15. között több tárgyalási napon is forgattak ugyan, de egy-egy napon csupán néhány órát. Elsősorban Nagy Imre kihallgatását és szembesítéseit örökölték meg. A BM-irattár munkatársai a felvételi anyagot 1961-ben megsemmisítették, és csak a 70 perces, már említett változatnak „kegyelmeztek meg”.^[51] A film értelmi szerzője Rajnai Sándor volt, filmes munkatársa pedig Kolonics Ilona,^[52] akinek az *Igy történt* című filmje illeszkedik a soha be nem mutatott, a Nagy Imre és társai tárgyalásáról készített propagandafilmmé szemléletéhez és stílusához.

A bejövő fény és a mesterséges fény keveredése ellen vastag függönyök fedték az ablakokat. Az ívlámpák melegéről az egykori tanúk számoltak be. A júniusi meleg, továbbá a bírák „nikotinhánya” miatt a tanácsvezető bíró igen gyakran rendelt el tízperces szüneteket, amelyek valós időtartalmáról természetesen

semmilyen információnk nincs. A még élő tanúk szerint ezek a szünetek jóval hosszabbak voltak, mint tíz perc. A meleg és a levegőtlenység egy idő után arra kényszerítette a tárgyalás lebonyolítóit, hogy a lefüggönyözött és becsukott ablakokat kinyissák, bár az elsötétítés természetesen maradt. A tárgyalás utolsó napjaiban jól hallható madárcsicsergést rögzítettek a magnetofonok.

A digitalizált szöveg és hang egybevetése lehetőséget ad arra, hogy rekonstruáljuk a tárgyalóteremben zajlott kihallgatások, vádbeszédek pontos lefolyását. Mint a régész, amikor a törött cserép darabjaiból illeszt össze egészet, a hiányokat itt a szalag hibái, a három magnókezelő hölgy hozzá nem értéséből adódó helytelen hangerő-beállítás, illetve a kezdetleges mikrofonok adják. Összevethetjük a folyamatos hangfelvételt az úgynevezett dokumentumfilm-összeállítással, amely a finom és a durva manipuláció minden jellemzőjét egyesíti.

A propagandafilmben Fazekas Györgyöt – egy másik elkülönített ügyben letartóztatott tanút – a „Nagy Imre csoportról” kérdezte június 15-én, a kihallgatása alkalmával Vida Ferenc tanácsvezető bíró. Részlet a filmből:

„Narrátor [Dömök Gábor rádióbemondó]: „a bíró kérdésére ismertette, hogy kik voltak a zárt csoport tagjai.

Fazekas: Személy szerint soroljam föl?

Elnök: Akikről konkrétan és határozottan állíthatja, hogy tudott arról, hogy... [a hang elhalkul].

Fazekas: Igen. Nagy Imre, Losonczy Géza, Donát Ferenc, Haraszi Sándor, Jánosi Ferenc.

Nagy Imre: Én [a] Nagy Imre-féle csoport létezését a vizsgálat során is, és itt a tárgyalás során is tagadásban [!] Vettem.

Narrátor: A lefolytatott bűnperben fény derült arra, hogy a zárt csoport részére Nagy Imre írásban egy államellenes platformot állított össze. Ezt bűntársai útján illegálisan terjesztette, sőt külföldre is küjtattta.”

Ezzel szemben Fazekas György a jugoszláv követségen történekről tett vallomást, amelyben a fenti névsort említette (vastagon szedtük a filmbe beemelt részleteket):

„Elnök: Ön a jugoszláv követségről valamilyen üzenet köz... kiküldésében részt vett-e, milyen üzenet volt ez? És hogyan tör... ennek mik voltak az előzményei, hó... mi történt?

Fazekas: Két üzenetet, két üzenetet küldtem ki. Személy szerint én küldtem az összes ott levőkkel történt megállapodás alapján.

Elnök: Kik azok az összes ott levők?

Fazekas: Személy szerint soroljam fel?

Elnök: Személy szerint tessék felsorolni, aki... [a kérdés további része alig hallhatóan hangzik el] bocsánat, nem az összes ott lévőket, akiről konkrétan és határozottan állíthatja, hogy tudott arról, hogy Ön üzenetet akar kiküldeni és abba egyetértett Önnel?

Fazekas: Igen. Nagy Imre, Losonczy Géza, Donát Ferenc, Haraszi Sándor, Jánosi Ferenc.”

Ilyen módszerrel valósult meg a film, de a „konszolidáció” 1958-ban oly gyors volt, hogy amire a film elkészült, már nem volt szükség rá. Attól tartottak, hogy Nagy Imre szikár, halálrészánt alakja rokonszenvet vált ki a nézőkben, és ezért nem kívánta a hatalom, hogy megjelenjen a Híradó Moziban.

Nagy Imre egykori miniszterelnök és társai eredeti operatív, vizsgálati és periratait tanulmányozva, a februári, áprilisi és júniusi per hangfelvételeit hallgatva, a júniusi bírósági eljárás során rögzített filmből fennmaradt néhány perces anyagot és az abból „kimerevített” fotókat nézegetve, az embernek óhatatlanul is olyan érzése támad, mintha valami ördögi cselekedetre találna egyértelmű bizonyítékot (*satanas ex machina*). Olyan emberek jelennek meg a megsárgult papírokon, akik életükhöz a végsőkig ragaszkodtak, menteni akarták azt a maguk és családjuk számára. Más emberek is megjelennek a dokumentumokban, akik már nem akartak menteni semmit sem, mert tudták, hogy sorsuk eldőlt. Nem hittek az igazságban vagy annak kiderülésében sem, mert már az sem érdekelte őket. Éppen ezért kemények, elszántak voltak, nem törtek meg. És megjelennek az iratokat kutató előtt azok az emberek is, akiket az igazság egyáltalán nem is érdekelt, bár szerepük szerint éppen ők lettek volna hivatva kideríteni, feltárni azt. Feladatot hajtottak végre, de nem lélektelenül, hanem eleve elfogultságtól, előítélletől terhelten. Nem egy szürrealista színdarab forgatókönyve elevenedik meg az olvasó előtt, hanem az ötven évvel korábbi magyar történelem tragikus szakasza.

Az iratanyag használata a feltárást és a digitalizálást követően

A papíralapú és audiovizuális iratanyag és a hozzá kapcsolódó valamennyi segédlet egységes adatbázisba szervezése lehetővé teszi, hogy a MNL OL munkatársai, valamint a tudományos kutatók sokrétűen kereshető formátumban kutathassák a Nagy Imre és társai elleni per összegyűjtött forrásait.

A nem hagyományos papíralapú források bemutatásához az MNL Országos Levéltára az utóbbi években továbbfejlesztette az adatbázisait kezelő rendszert. Az informatikai rendszer hierarchikus megjelenítésre alapozott és a különböző keresésekre optimalizált tárolási rendszerében és logikai felépítésében helyet kapott mind a digitalizált hanganyag, mind pedig a digitalizált (propaganda)film. A rendszer funkcionalitásai közül a kutatók és az internetes felhasználók által leggyakrabban használt komplex keresési funkciókba is beépültek ezek a forrástípusok. Tehát a keresési kérdések megfogalmazása után a rendszer által adott és megjelenített találatok egyaránt tartalmazzák a keresett szöveg előfordulását a segédletekben, a digitalizált iratanyag OCR-karakterfelismert részeiben és a hanganyagról készített szövegállományokban is. A találatok megjelenítése a különböző források megfelelő hierarchia-szintű kapcsolataival együtt történik, pl. az OCR-szövegben, a tartalomjegyzékben vagy a névmutatóban talált kifejezések megjelenítésekor az eredeti digitalizált iratanyag megfelelő oldala is megjelenítésre kerül. A megjelenített források (így a digitalizált oldalak képei, az OCR-szöveggállomány, a hanganyag, a hanganyaghoz kapcsolódó rögzített szöveg) a továbbiakra tetszés szerint tovább kutatható (lapozható, meghallgatható). Lehetőség van az Interjútar munkatársai által digitalizált hanganyag és az abból készített szöveg egymás melletti párhuzamos megjelenítésére is.

A papíralapú iratanyag digitalizált képeit a vállalkozó vízzel látta el, ezzel is biztosítva a képanyag egyértelmű illetékességét, vagyis azt, hogy az érintett dokumentum a MOL-ból vagy az ÁBTL-ből származik. Továbbá a képfájlok minden oldalán feltüntették a hiteles MOL- és ÁBTL-jelzetet.

A tudományos kutatást széles körben lehetővé teszi az Interjútar munkatársai által fejlesztett DVD-ROM,[53] amely tartalmazza a hangszalagok alapján szó szerint leírt és ellenőrzött pontos szöveget. Ez biztosítja a hangfelvételek közötti jó keresési feltételeket és a megbízható találati arányt.

A DVD-ROM-on futó egyedi fejlesztésű, C++ programnyelven megírt program a Windows 98-cal és az újabb windows-verziókkal is kompatibilis, beépített hanglejátszó programot, kép- és szöveg megjelenítőt is tartalmaz.

A DVD-ROM használatának *hardware*-szükségei minimálisak. A merevlemezen szükséges minimális szabad terület 30 MByte, míg a memóriaigény 256 MByte RAM. A program nem igényel telepítést, a DVD-lemezzel közvetlenül futtatható.

Az alkalmazáshoz titkosító modul tartozik, amellyel megfelelően biztosítható az adatok védelme és biztonsága. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának munkatársai már dolgoznak azon az alkalmazáson, amelynek segítségével a DVD-n közzétett anyagok hamarosan az interneten is elérhetőek lesznek.

Az iratanyag feltárást és a digitalizálásban közreműködő személyek

Az ÚMKL levéltárosa, Réfi Oszkó Magdolna végezte az iratanyag az első levéltári rendezést 1990-ben a Legfelsőbb Bíróságon. Csaknem két évtizeddel később Szabó Csaba, a MOL főigazgató-helyettese dolgozta ki az iratfeltárás és az adatbázis-építés, továbbá az iratok virtuális egyesítésének és digitalizálásának koncepcióját. Ugyancsak ő koordinálta a digitalizálásban közreműködő Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárával és az Országos Széchényi Könyvtár Történelmi Interjúk Tárával, valamint az IDOM 2000 Konzulens Zrt-vel az együttműködést.

Kurecskó Mihály, a MOL V. osztályának [Politikai Kormánysszervek (1945–) és MDP–MSZMP iratok Osztálya] főosztályvezető-helyettese, egyben az iratanyag referense javította a rendelkezésre álló korabeli segédleteket, illetve azokat számos új információval is kiegészítette, hogy minél teljesebb adatbázishoz lehessen hozzáférni a digitalizált iratokhoz. Ő felügyelte az iratok előkészítését és a papíralapú iratok digitalizálását is. Az iratok előkészítésében, visszaellenőrzésében, az adatbázis-építésben közreműködtek az osztály munkatársai közül: Erdős Borbála, Kovácsné Rajcsányi Emőke, Mihalecz Györgyné, Molnár Marianna, Regicz Éva, Ring Orsolya, Soós Viktor Attila, Vesszős Zoltán.

Az ÁBTL részéről a Nagy Imre és társai peréhez tartozó iratok feldolgozását Petrikné Vámos Ida, a Levéltári Főosztály vezetője, és helyettese, Cseh Gergő Bendegúz felügyelte. Az iratok rendezését és a digitalizált képek ellenőrzését Tóth Eszter végezte. A mintegy 2000 kiválogatott oldalt Baló Miklós, az Informatikai, Adatrögzítő és Állományvédelmi Osztály munkatársa szkennelte. Az ÁBTL hangzó anyagait Nagy-Csere Áron és Unger Gabriella rendezte és látta el jegyzékkel.

Az OSZK Történelmi Interjúk Tárának vezetője, Hanák Gábor, továbbá Ács László, Hadnagy Csaba és Lukács Bea irányításával Ballagó Gergely, Baumgartner Bernadett, Csentei Réka, Hajdu Lászlóné, Hanák Luca, Kuslits László, Mészáros Balázs, Németh Csilla, Szécsényi Anikó és Stráner Zoltán végezték el a hangszalagok azonosítását, a 70 órnyi hanganyag digitalizálását, a digitalizált változat javítását, az elhangzott szöveg – hárommillió karakter – pontos leírását és ellenőrzését, a 12 tárgyalási nap rekonstrukcióját naponként, a *time code*-dal jelölést a keresés megkönnyítésére, a propagandafilm digitalizálását és összehasonlítását az eredeti hangdokumentumokkal, valamint a kutatás biztosítását szolgáló egyedi program megírását, a DVD-ROM előkészítését.

Az IDOM 2000 Konzulens Zrt. részéről Bán János helyszíni vezetésével Demeter Istvánné és Lángné Bagi Éva végezték a mintegy 27 ezer oldal iratanyag digitalizálását. Az OCR-technológiával történő feldolgozást Bán János végezte. A digitalizálás projektvezetője Halvaksz Zoltán volt.

---

[1] Szerkesztői megjegyzés: az *ArchívNet* alábbi írása ezúttal – rendhagyó módon – nem dokumentumközlés, hanem egy 10 évvel ezelőtt csak kis példányszámban megjelent tanulmány (HANÁK GÁBOR–SZABÓ CSABA: *A Nagy Imre miniszterelnök és társai ellen indított per irott, képi és hangzó forrásainak digitalizálása*. Magyar Országos Levéltár, Bp., 2008, 58 o.) némileg rövidített újraközlése. Fontosnak tarjuk, hogy ismételten felhívjuk a figyelmet arra az összehangolt munkára, amely lehetővé tette az 1945 utáni magyar történelem egyik legfontosabb politika- és jogtörténelmi eseményének, a Nagy Imre miniszterelnök és társai ellen folytatott koncepció pernek a virtuális egyesítését, teljes körű feldolgozását és az iratok (beleértve a hangzó és a mozgóképi anyag) megújítását is. Adatvédelmi okokból a per iratait az interneten csak korlátozottan lehetséges publikálni, de a kutatók számára teljes egészében elérhetőek a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára kutatótermeiben. A tanulmány újraközléséhez az aktualitást a Nagy Imre és társai elleni per 60. évfordulója adja, valamint az, hogy a Fortepan nemrég tette közzé a per – a 20. századi Magyarország egyik legfontosabb politikai pere – során rögzített filmfelvételtől kifotózott 111, addig soha nem látott új felvételt. A fotókból 2018. június 16-án az *Index* hírportál is közölt válogatást: https://index.hu/fortepan/2018/06/16/nagy_imre/ (Letöltve: 2018. augusztus 16.)

[2] Az 1900 és 2000 közt eltelt száz évben 45 kormányfő váltotta egymást. Közülük heten (16%) erőszakos halállal haltak meg.

[3] RAINER M. JÁNOS kétkötetes monográfiáját – *Nagy Imre. Politikai életrajz I.* 1956-os Intézet, Bp., 1996; *Nagy Imre. Politikai életrajz II.* 1956-os Intézet, Bp., 1999 – említjük csupán, amely további részletes bibliográfiát tartalmaz.

[4] Az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulójára több új kötet is napvilágot látott, köztük eddig ismeretlen forráskiadások is. *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963*. Szerk.: BÉKÉS CSABA–KECSKÉS D. GUSZTÁV. Magyar ENSZ Társaság, Bp., 2006; *A Snagovi foglyok. Nagy Imre és társai Romániában*. Szerk.: BARÁTH MAGDOLNA–SIPOS LEVENTE. Magyar Országos Levéltár–Napvilág Kiadó, Bp., 2006; NAGY IMRE: *Snagovi jegyzetek. Gondolatok, emlékezések 1956–1957*. Gondolat, Bp., 2006. A tíz évvel korábbi évfordulóra is készültek olyan kiadványok, amelyek jelentősen hozzájárultak az addigi vitatott kérdések tisztázásához, például: *Magyar–jugoszláv kapcsolatok, 1956. december–1959. február. A magyar–jugoszláv kapcsolatok és a Nagy Imre-csoport sorsa. Dokumentumok*. Szerk.: KISS JÓZSEF–RIPP ZOLTÁN–VIDA ISTVÁN. MTA Jelenkorkutató Bizottság, Bp., 1995.

[5] Itt csak egy kivonatos összefoglalását adjuk az 1956. november 4. és 1958. június 16. közötti eseményeknek. Részletesebben MÉRAY TIBOR: *Nagy Imre élete és halála*. Biblioteka Könyvkiadó, Bp., 1989, 331–381.; RAINER: *Nagy Imre. Politikai életrajz II...* 373–437.

[6] *Az 1956-os forradalom adattára. Válogatás. DVD-ROM*. Országos Széchényi Könyvtár Történelmi Interjúk Tára, Bp., 2006.

[7] A „*Jelcin-dosszié*”. *Szovjet dokumentumok 1956-ról*. Szerk.: GÁL ÉVA, Századvég–1956-os Intézet, Bp., 1993, 113–115.; LITVÁN GYÖRGY: *A Nagy Imre-per politikai háttere. Rubicon*, 1998/4–5. 78.

[8] Jánosi Ferenc Nagy Imre veje, 1951 és 1954 között a népművelési miniszter első helyettese, 1954 novemberétől 1955 elejéig a Hazafias Népfront főtitkára, majd a Petőfi Irodalmi Múzeum igazgatója volt. Nagy Imre legközvetlenebb munkatársaként a forradalom alatt mindvégig mellette volt a parlamentben.

[9] Szántó 1956. október 28-án bekerült a párt irányítására létrehozott elnökségbe. Október 30-án ő kezdeményezte, hogy Magyar Szocialista Munkáspárt néven alakítsanak új pártot.

[10] Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL), A Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Intéző Bizottsága és Politikai Bizottsága ülései (288. f. 5) – 13. 31–38. (1957. január 29.).

[11] MNL OL 288. f. 5/21. ó. e. 26–27. Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának ülése (1957. április 9.).

[12] MNL OL Legfelsőbb Bíróság. Az 1956 utáni koncepciók per iratai (XX–5–h) – Nagy Imre és társai (003–1958– V 150000/35.), 1957. április 8.

[13] Vásárhelyi Miklós Nagy Imre híve, újságíró, a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának elnökhelyettese, különböző könyvkiadók munkatársa volt. 1956. november 1-jén a Nagy Imre-kormány sajtófőnökévé nevezték ki.

[14] Rajnai (Reich) Sándor (1922–1994) 1945-ben belépett az Magyar Kommunista Pártba. 1946-ban felvették a BM Vidéki Főkapitányság Politikai Nyomozó Osztályára. 1947-ben áthelyezték a BM Államvédelmi Osztályára. 1949-ben a Dzserszinszkij Állambiztonsági Főiskolán tanult Moszkvában, majd 1950-ben megbízták az ÁVH belső reakció elleni harc osztálya II. alosztályának vezetésével. Ebben a beosztásban maradt 1956-ig. 1956. október 23. és 28. között a BM főügyeletén teljesített szolgálatot. Az ÁVH feloszlása után a tőkeli szovjet főparancsnokságra menekült, részt vett a Maléter Pál vezette fegyverszüneti delegáció letartóztatásában. Révész Sándor fedőnéven közreműködött Nagy Imrénél és társainak Romániába hurcolásában. A Nagy Imre-csoport vizsgálatát és perét lebonyolító „Különrészt” vezetője. 1956-tól 1962-ig a Belügyminisztérium főcsoportfőnök-helyettese. 1962 augusztusában kinevezték a moszkvai magyar nagykövetség tanácsosává. 1964-től újra a BM állományába került, és a III. Állambiztonsági Főcsoport vezetőhelyettese lett. 1968-ban vezérőrnaggyá léptették elő. 1976-ban nyugállományba helyezték, de a Rendszerváltás Főiskola állambiztonsági tanszékén tanított. 1978-ban bukaresti nagykövetté, majd 1982 augusztusában moszkvai nagykövetté nevezték ki. Állomáshelyéről az ellenzék követelésére csak 1989 júniusában hívták vissza. 1982 és 1989 között az MSZMP KB tagja. 1992-ben Izraelen keresztül kivándorolt az Amerikai Egyesült Államokba.

[15] Szalma József (1925–) 1944 decemberétől az MKP, majd az MDP és az MSZMP tagja. 1947 októberében az ÁVO kötelékébe lépett. Nyomozóként a XIV. kerületi kapitányságon kezdett dolgozni. Rövidesen az ÁVO központba került operatív munkára, a III. alosztályra. 1949–1950-ben operatív iskolát végzett Moszkvában. 1950 őszétől az ÁVH II/2. alosztályának helyettes vezetője, majd vezetője. 1952 áprilisától az ÁVH Borsod Megyei Osztályának vezetője századosi rangban. 1953 januárjában Budapestre helyezték, és a BM Vizsgálati Főosztály helyettes vezetőjévé nevezték ki. 1954 áprilisában őrnaggyá léptették elő. 1954-ben Dékán István vezérőrnagy miniszterhelyettes operatív titkára. 1955-től a BM Vizsgálati Főosztály vezetője. A forradalom idején 1956. október 30-ig a Fő utcai vizsgálati főosztályon tartózkodott, majd Csehszlovákiába próbált szökni. Dorogon nemzetőrök elfogták és Budapesten a Maros utcai ÁVH-laktanya pincéjébe zárták. November 4-én hajnalban mindannyian kiszabadultak. 7-én reggel a BM-be szolgálattételre jelentkezett, és átvette a vizsgálati osztály vezetését. Döntő szerepe volt a megtört perек krealálásában és lefolytatásában, többek között a Nagy Imre-per fővizsgálójaként. 1958 decemberében fegyelmi úton leváltották a főosztály éléről botránnyokozó magatartás miatt, és miniszteri megrovásban, valamint szigorú pártbüntetésben részesült. Vidékre helyezték, 1959 januárjától a Hajdú-Bihar Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztályán osztályvezető-helyettesként dolgozott. 1965 júniusában az osztály átszervezéssel megszűnt, így az újonnan felállított, helyi III/III. alosztályon osztályvezető-helyettes lett Debrecenben. 1965-ben jogi diplomát szerzett. 1967-től Budapestre, a BM

III/II Csoportfőnökségre vezényelték át, ahol előbb a népgazdaságvédelmi, majd a kémelhárítási osztályon dolgozott alosztályvezetőként. 1973 áprilisától a BM III/II-2 Osztály vezetőjévé nevezték ki. 1975 áprilisában ezredessé léptették elő. 1975 szeptemberében alacsonyabb beosztásba helyezték, a BM III/II-2 osztályvezetői tiszteből leváltották és a BRFK III/II-A Alosztály főoperatív beosztottja lett, mert fontos állambiztonsági feladatok végrehajtása során a vonatkozó parancsokat, utasításokat, magatartási követelményeket súlyosan megsértette. 1975 októberében kizárták az MSZMP-ból a munka és szolgálati fegyelem megsértése miatt. 1975 decemberében nyugdíjazását kérte. E hónapban lefokozták és nyugállományba helyezték.

[16] Maléter Pál (1917–1958) a Néphadsereg ezredese, a forradalom alatt a honvédelmi miniszter helyettese, november 3-tól vezérőrnagyi rangban honvédelmi miniszter. Még november 4-én éjszaka letartóztatták a szovjetek Tökölön a magyar tárgyalódelegációt, élén Maléter Pállal és Erdei Ferencsel. Erdeit néhány hét múlva elengedték.

[17] Gimes Miklós (1917–1958) a *Szabad Nép* és a *Magyar Nemzet* újságírója, Nagy Imre híve. A forradalom alatt napilapot alapított *Magyar Szabadság* címmel. November 4. után a szellemi ellenállás egyik vezéralakja volt: *Október Huszonharmadika* címmel illegális lapot szerkesztett, Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom néven ellenállási szervezetet hozott létre. 1956. december 5-én a szovjetek tartóztatták le.

[18] Biszku Béla (1921–2016) magyar kommunista politikus. 1957–1961 között belügyminiszter, 1961–1962-ben miniszterelnök-helyettes, 1962–1978 között az MSZMP KB titkára.

[19] A „Jelcin-dosszié”... 193–198.

[20] Jurij Vlagyimirovics Andropov, 1956-ban a Szovjetunió magyarországi nagykövete, 1957-ben a szocialista országok pártjaival foglalkozó osztály vezetője, Pjotr Ivanovics Ivasutyin tábornok, a KGB elnökhelyettese és Roman Andrejevics Rügyenkó legfőbb ügyész vettek részt a megbeszéléseken.

[21] A „Jelcin-dosszié”... 199–200.

[22] MNL OL 288. f. 5/55. ó. e. 1. Az MSZMP Politikai Bizottságának zárt ülése (1957. december 16.).

[23] MNL OL, A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága ülései (288. f. 4) /14. ó. e. 19. Az MSZMP Központi Bizottságának zárt ülése (1957. december 21.).

[24] Az 1956 utáni „törvényes eljárások” kereteihez lásd SZAKOLCZAI ATTILA: Megtorlás és restauráció, 1956–1963. A megtorlás feltételeinek megteremtése. In: *A magyar forradalom eszméi. Eltérítések és győzelmük (1956–1999)*. Szerk.: KIRÁLY BÉLA–CONGTON, LEE W. Atlanti Kutató és Kiadó Társulat-Alapítvány, Bp., 2001, 147–166.; Mikó ZSUZSANNA: A forradalom utáni megtorlás bírósági és ügyészségi szervezete, 1956–1961. *Történelmi Szemle*, 2006/1–2. 121–169. A „szabad folyást kell engedni a törvényes eljárásnak” kifejezés valószínűleg Kádár János személyes megfogalmazása, amelyhez minden esetben ragaszkodott. Ha a jegyzőkönyvvezető másként fogalmazott, akkor azt Kádár áthúzta, és odaírta az idézett mondatot. MNL OL 288. f. 4/17. ó. e. 138. Az MSZMP Központi Bizottságának ülése (1958. június 6.).

[25] Radó Zoltán (1902–1977) ügyvéd, bír. 1948-ig ügyvédkedett, majd katonai ügyészségeken és bíróságokon dolgozott. 1956 májusában az V. kerületi Bíróság munkatársává nevezték ki. 1957 elején a Fővárosi Bíróságra, majd áprilisban a Legfelsőbb Bíróságra helyezték át. A kádári megtorlás egyik bírója, Tóth Ilonát és társait ő ítélte halálra. 1971-ben nyugdíjazták.

[26] Király Béla, a Nemzetőrség főparancsnoka, eredetileg hetedrendű vádlottként szerepelt, de mivel korábban sikerült külföldre menekülnie, perét elkülönítették.

[27] Losonczy Gézaról készült monográfia: Kövér György: *Losonczy Géza, 1917–1957*. 1956-os Intézet, Budapest, 1998.

[28] Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (továbbiakban: ÁBTL), Központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék (3. 1. 9.), Vizsgálati dossziék (V), Haraszi Sándor és társai (V–150001.).

[29] MNL OL XX–5–h – Déry Tibor és társai (0010–1957.).

[30] MNL OL XX–5–h – Ádám György és társai (0020–1958.).

[31] ÁBTL 3. 1. 9. Bibó István és társai (V-150003.).

[32] MNL OL 288. f. 5/65. ó. e. 1. Az MSZMP Politikai Bizottsága zárt ülése (1958. február 5.).

[33] LITVÁN: i. m. 79.

[34] MNL OL 288. f. 5/65. ó. e. 1. Az MSZMP Politikai Bizottságának zárt ülése (1958. február 5.).

[35] Radó Zoltánt 1958. február 12-én valóban a munkahelyéről, a Legfelsőbb Bíróságról szállították kórházba. Az orvosi jelentés szerint szívinfarktus miatt.

[36] Vida Ferenc (1911–1990) jómódú csongrádi zsidó családban született, 1932 után a cionista mozgalomhoz kötődött. 1934-ben Tel-Avivban a Palesztinai Kommunista Párt tagja lett, majd 1935 őszén visszatért Magyarországra. A fővárosban telepedett le, ügyvédjelölt lett. 1942-ben elfogták, és mint a Függetlenség Mozgalom résztvevőjét, magyarellenes tevékenység címén életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélték. A börtönből Németországba hurcolták, ahol 1945. április 24-én szabadult. Pályáját ügyvédként kezdte 1945-ben, júniustól az MKP fővárosi, V. kerületi szervezetének titkára. A Belügyminisztériumban tanácsosként dolgozott 1946 februárjától 1949 februárjáig. Az MDP Központi Ellenőrző Bizottságának alosztályvezetője 1949 júniusáig, ezután az Állami Ellenőrzési Központban osztályvezető. Az Igazságügy Minisztériumban 1951 decemberétől dolgozott. 1953. november 18. és 1972. október 31. között a Legfelsőbb Bíróságon ítélkezett, ahonnan kollégiumvezető-helyettesként vonult nyugdíjba.

[37] MNL OL 288. f. 8/15. ó. e. 1–5. Az MSZMP Központi Bizottsága vezető testületeinek röpszavazásai (1957. április 6.).

[38] ÁBTL Gyűjtemények. Állambiztonsági oktatófilmek és hangfelvételek (4. 9.) Szilágyi József tárgyalása (II-1/2.) 1958. április 16-án az első tárgyalási nap negyedik órájában.

[39] 4. 9. II-1/9. A Szilágyi-per hanganyaga. 1958. április 17-én a második tárgyalási nap első órájában.

[40] MNL OL 288. f. 4/17. ó. e. 19. Az MSZMP Központi Bizottságának zárt ülése (1958. június 6.).

[41] MNL OL XX–5–h–003–1958–V 150000/73. 1958. június 15.

[42] MNL OL XXXIV–1–a–822/1990. Új Magyar Központi Levéltár. Általános iratok.

[43] MNL OL XXXIV–1–a–1229/1990. Új Magyar Központi Levéltár. Általános iratok.

[44] A napló helyére betett őrjegy szerint: „A dosszié tartalmát kiemeltem. 1989. május 30. napján kötelezettséget vállaltam »Nagy Imre: Gondolatok, emlékek, Snagov 1957« kéziratának őrzésére. Az itt kezelt másolat az eredetiről készült, ezért annak sorsában osztozik. A dosszié anyagát elkülönítve a Nagy Erzsébet által megőrzésre bízott anyaghoz csatoltam. Budapest, 1989. június 5. Dr. Nyíri Sándor”. MNL OL XX–5–h–V 150000/82.

[45] Így születtek meg a Levéltár CD-Rom, majd DVD sorozatai: *Libri Regii – Királyi Könyvek 1527–1918* [12]; *Urbaria et Conscriptioes* [13]; Georgius Fejér: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Budae, 1829; *Az 1715. évi országos összeírás* [14]; stb.

[46] A digitalizálás a nyomtatott és az elektronikusan is rendelkezésre álló napirendi jegyzékek nélkül aligha valósult volna meg. Az MSZMP központi vezető szervei üléseinek napirendi jegyzékei. Szerk.: NÉMETH JÁNOSNÉ. I. kötet, 1956–1962. Magyar Országos Levéltár, Bp., 1995. II. kötet: 1963–1970, 1998. III. kötet: 1971–1980, 2000. IV. kötet: 1981–1989, 2001; *Az MSZMP központi vezető szervei üléseinek napirendi jegyzékei, 1956–1989*. CD-ROM. Arcanum–MOL, Bp., 2003. A Magyar Dolgozók Pártja esetében a 2005 és 2008 között megjelent három kötet képezi az adatbázis alapját, amihez elkészült az iratanyag digitalizálása. Vö. *Az MDP Központi Vezetősége, Politikai Bizottsága és Titkársága üléseinek napirendi jegyzőkönyvei*. Összeállította: T. VARGA GYÖRGY. I. kötet, 1948–1953. A Magyar Országos Levéltár segédletei 18/1. Bp., 2005. II. kötet: 1953–1956. A Magyar Országos Levéltár segédletei 18/2. Bp., 2007. Az MDP Szervező Bizottsági és Egyéb Állandó Bizottsági Üléseinek Napirendi Jegyzékei. Összeállította: T. Varga György. III. kötet. 1948–1953. A Magyar Országos Levéltár segédletei 18/3. Bp. 2008. (Továbbiakban: *Az MDP napirendi jegyzékei, 2005–2008*.)

[47] Lásd: <http://adatbazisokonline.hu/kategoria/leveltarak/mnl-ol> ^[15] (Lekérdezés: 2018. július 24.).

[48] Országos Széchényi Könyvtár Történeti Interjúk Tára. Regéczy-Nagy László (229-es számon 1992, 2002, 2008 nyilvántartott) és Bohó Róbert (1265-ös számon 2008 nyilvántartott) visszaemlékezései.

[49] A hiedelem, hogy a Nagy Imre-per a Fő utcai katonai börtön első emeleti tárgyalójában zajlott, Mészáros Márta filmrendező tévedésének köszönhető. Például az általa rendezett, *A temetetlen halott – Nagy Imre naplója* című életrajzi dokumentum-játékfilm perrekonstrukciója a Fő utcai katonai börtön első emeleti tárgyalójában zajlott.

[50] LAJTA ANDOR: A magyar filmlaboratóriumok története 1901–1961. *Filmspirál*, 2001/26. (A *Magyar Film Iroda* című fejezetben.).

[51] RAINER: *Nagy Imre. Politikai életrajz II...* 443–444.

[52] Kolonits Ilona (1922–2002) filmrendező. Közel száz dokumentumfilmet és számos híradóriportot készített, amelyek közül 17 nemzetközi elismerést, hat pedig magyar fesztiváldíjat kapott. Kolonits Ilona 1951-től 1989-ig a Mafilmnél, majd a Movi Dokumentumfilm Stúdióban filmrendezőként dolgozott. 1963-ban Balázs Béla-díjjal, 1965-ben SZOT-díjjal jutalmazták. Munkájáért 1973-ban elnyerte az érdemes művész, 1980-ban pedig a kiváló művész elismerő címet.

[53] HANÁK GÁBOR–SZABÓ CSABA (szerk.): *A Nagy Imre és társai elleni per hangfelvétele és szó szerinti leírata: Megrendült a világ*. DVD-ROM. Magyar Országos Levéltár, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Országos Széchényi Könyvtár Történeti Interjúk Tára, Kossuth Kiadó Zrt., Bp., 2008.

Címkek:

[Nagy Imre](#) ^[16]

[1956](#) ^[17]

[politikai per](#) ^[18]

[Levéltár](#) ^[19]

[digitalizálás](#) ^[20]

Kiadás: 18. évfolyam (2018) 3. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/a-nagy-imre-es-tarsai-elleni-iratainak-feldolgozasa-es-digitalizalasa>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/a-nagy-imre-es-tarsai-elleni-iratainak-feldolgozasa-es-digitalizalasa>

[2] <http://www.fortepan.hu/?tags=Magyar+Nemzeti+Lev%C3%A9lt%C3%A1r%2C+&px=13&py=8&view=query&lang=hu&q=>

[3] [https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fo_utca_70-](https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fo_utca_70-78_targyaloterem_a_katonai_birosag_epuleteben_nagy_imre_vadlott_a_nagy_imre_es_tarsai_elleni_perben_filmkockak_a_targyalason_keszult_felvetelbol.jpg)

[78_targyaloterem_a_katonai_birosag_epuleteben_nagy_imre_vadlott_a_nagy_imre_es_tarsai_elleni_perben_filmkockak_a_targyalason_keszult_felvetelbol.jpg](https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/fo_utca_70-78_targyaloterem_a_katonai_birosag_epuleteben_nagy_imre_vadlott_a_nagy_imre_es_tarsai_elleni_perben_filmkockak_a_targyalason_keszult_felvetelbol.jpg)

[4] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/donath_ferenc.jpg

[5] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/janos_ferenc.jpg

[6] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/gimes_miklos.jpg

[7] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/kopacsi_sandor.jpg

[8] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/maleter_pal.jpg

[9] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/tildy_zoltan.jpg

[10] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/vasarhelyi_miklos.jpg

[11] https://index.hu/fortepan/2018/06/16/nagy_imre/

[12] <https://hungaricana.hu/hu/adatbazisok/kiralyi-konyvek/>

[13] <https://archives.hungaricana.hu/hu/urbarium/?v=pdf&a=start>

[14] http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/az-1715_evi-orszagosszeiras

[15] <http://adatbazisokonline.hu/kategoria/leveltarak/mnl-ol>

[16] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nagy-imre>

[17] <https://www.archivnet.hu/cimkek/1956>

[18] <https://www.archivnet.hu/cimkek/politikai>

[19] <https://www.archivnet.hu/cimkek/leveltar>

[20] <https://www.archivnet.hu/cimkek/digitalizalas>